
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ w BYDGOSZCZY
Studia Bibliologiczne 1989 z.6

DONATA GURZYŃSKA-BOGIEK
WSP w Bydgoszczy

SPOŁECZNE FUNKCJE BIBLIOGRAFII

Wkład bibliografii w rozwój nauki i techniki, gospodarki, kultury i oświaty, pozwala stawiać tę dziedzinę wysoko w hierarchii wartości społecznych. Warunki stworzone dla rozwoju bibliografii w Polsce Ludowej sprzyjają kształtowaniu się różnorodnych jej zadań i funkcji¹.

Podstawą istnienia i jednocześnie rozwoju bibliografii jest zapotrzebowanie społeczne. Wzrasta ono szybko, głównie ze względu na rosnące wciąż potrzeby informacyjne w zakresie różnych publikacji, więz z planową organizacją nauki, wymianą dorobku naukowego i kulturalnego, dokończanie i samokończanie, wzrost zainteresowania sprawami politycznymi i gospodarczymi itp. Rozwija się bibliografia jako nauka, kształtuje się jej teoria, historia, metody, rozszerza się zakres przedmiotu zainteresowania: od książki po dokument w szerokim tego słowa znaczeniu. Pojawia się coraz więcej publikacji bibliograficznych zarówno samoistnych wydawniczo, jak i niesamoistnych, bieżących i retrospektywnych, ogólnych i specjalnych itd. wykonanych metodami tradycyjnymi. Coraz częściej jednak wykorzystuje się w procesie prac bibliograficznych mechanizację i automatyzację wielu działań, co w konsekwencji prowadzi do zmian nie tylko w metodach i technikach pracy, ale też w różnorodności nowych typów i form opracowań bibliograficznych. Zmieniająca się bibliografia /nauka, metody, formy/ i coraz większe zróżnicowanie zapotrzebowania społecznego na bibliografię wpływa zasadniczo na pełnione przez nią funkcje społeczne.

Funkcja jest terminem, którym posługują się różne nauki, głównie matematyka i logika, a także filozofia, socjologia i metodologia nauk. Jest pojęciem wieloznacznym, może być utożsamiana m.in. z czynnością, działaniem, rolą, zadaniem, stanowiskiem, pracą, obowiązkiem². Funkcja oznacza też poznawanie obiektów rze-

czywistości, ale nie w izolacji, lecz w powiązaniach między sobą, wzajemnych zależnościach. Z pomocą tego terminu można określić znaczenie i rolę tych obiektów, wyznaczyć elementy procesów zachodzących w rzeczywistości, w jej systemowym ujęciu, uogólnić cechy i sposoby działalności społecznej³. W socjologii funkcja rozumiana jest głównie jako rola, dokonanie, zależność⁴.

Funkcja społeczna /wg "Słownika terminologicznego informacji naukowej"/ to rola jaką dany element /np. obywatel, instytucja, informacja/ pełni w danej zbiorowości społecznej i znaczenie tego elementu dla zbiorowości⁵. Funkcja społeczna bibliografii jest realizacją podstawowych zadań, jakie bibliografia ma do spełnienia w społeczeństwie. K.P.Čuprin sugeruje, że cel, zadania i funkcje to kategorie niezależne, chociaż bardzo ściśle ze sobą związane⁶. W zależności od stopnia rozwiązywania zadań stojących przed bibliografią na określonym etapie jej rozwoju, realizuje się konkretna, społeczna funkcja bibliografii. Można więc powiedzieć, że próba wyznaczenia i nazwania funkcji społecznych bibliografii opiera się na usystematyzowaniu zadań szczegółowych i określeniu pewnych ich grup, spełniających podobną rolę.

Wyodrębnienie i określenie funkcji bibliografii nie wydaje się być sprawą prostą. Zadania, jakie stawia się przed bibliografią, wiążą się ściśle z tym, co rozumiemy przez pojęcie bibliografii⁷, kto jest jej adresatem, jakim typem i rodzajem bibliografii się posługujemy i wreszcie, w jakich warunkach społeczno-politycznych funkcjonuje. W literaturze przedmiotu najczęściej pisze się o zadaniach bibliografii, rozpatrując ją jako spis wydawnictw i w tym wypadku łączy się odmienne typy bibliografii i odbiorców z jej zadaniami⁸. Rzadziej analizuje się zadania bibliografii jako nauki czy metodyki spisów bibliograficznych⁹. Uwidacznia to zdecydowane łączenie pojęcia bibliografii /mimo jego wieloznaczności/ najczęściej ze spisem piśmiennictwa, co dowodzi powszechności tego znaczenia terminu i jak gdyby pomijania pozostałych. Stąd też w poszczególnych publikacjach można znaleźć bardzo różny, nie zawsze pełny obraz zadań bibliografii. Rzadko występuje nazwanie funkcji, a jeśli występuje, to zwykle jest to tylko częściowe potraktowanie zagadnienia¹⁰.

H.Hleb-Koszańska w "Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego" skupia zadania w obrębie czterech grup, co sugeruje tyleż funkcji - dokumentowanie, notyfikacja, zadania oświatowo-wychowawcze, zadania kulturalno-polityczne¹¹. B.Sordylowa wymienia funkcję informacyjną i ewidencyjno-dokumentacyjną spisów bibliograficznych¹².

W pracy zbiorowej pod red. A.Jarosza i Z.Żmigrodzkiego "Rodzaje bibliografii" wyodrębnione zostały dwie funkcje: identyfikacyjna i informacyjna oraz sformułowane zadania szczegółowe /część z nich wykracza poza zakres wymienionych funkcji/¹³.

A.Mendykowa posługuje się zamiennie terminami: zadanie, rola oraz cel a pojęciem funkcja - tylko w ogólnym znaczeniu. Wskazuje ona również na powiązanie roli książki i jej społecznej funkcji z rolą i zadaniami bibliografii w różnych epokach i różnych warunkach historycznych. Podobnie jak znaczenie książki jako wytworu i narzędzia kultury i cywilizacji było różne na przestrzeni wieków, tak i bibliografia podlegała różnym przeobrażeniom¹⁴. K.Migoń wiąże funkcje bibliografii z funkcjami księgoznawstwa, podkreślając związek funkcji bibliografii z przedmiotem jej zainteresowania - książką /dokumentem/¹⁵.

K.Zotowa wyodrębniła sześć funkcji bieżącej bibliografii narodowej /a więc tylko jednego typu, chociaż część z nich dotyczyć może także innych/: dokumentacyjną, informacyjną, statystyczną, kulturalno-historyczną, oceniającą, modelującą¹⁶. Koršunov w "Problemach ogólnej teorii bibliografii" łączy funkcje z typami bibliografii, zawężając bardzo zagadnienie. Wyróżnia i nazywa trzy funkcje: poszukiwawczą /poiskovaja/, informacyjną /kommunikativnaja/ i zalecającą /ocenočnaja, rekomendatel'naja/¹⁷. Takie stanowisko spotkało się z ostrą krytyką innych teoretyków radzieckich, którzy polemizują z Koršunovem na łamach "Sovetskoj bibliografii"¹⁸, dając jednocześnie przykłady innych funkcji, jakie spełnia bibliografia, a których pominąć, czy nie zauważyć nie sposób. Archipov, Kogotkov i Sokołow¹⁹ mówią o funkcji ucząco-wychowującej, propagandowej, naukowo-poznawczej, kulturalno-oświatowej i ideowo-wychowawczej, podkreślając znaczenie dwóch ostatnich. Podobne stanowisko wyraża Bočever, twierdząc, że bibliografia ma charakter społeczno-kulturalny i stąd należy wydzielać

jej funkcje, nie wiązać ich zaś z typami bibliografii²⁰.

Dalsza dyskusja teoretyków radzieckich, głównie na początku lat osiemdziesiątych, wokół społecznych funkcji bibliografii, skupia się nie tylko na określeniu funkcji, ale również na precyzowaniu samego pojęcia funkcji, jej podziałów oraz na systemowym ujęciu funkcjonowania bibliografii²¹. Należy jednak zauważyć, że zaistniałe ostatnio zmiany w radzieckiej terminologii bibliografii znalazły swoje odbicie w dyskusji nad funkcjami bibliografii, rozpatrywanej już jako synonim "działalności bibliograficznej", bardzo często w porównaniu i w powiązaniu z działalnością biblioteczną /np. u Sokołowa²², Smirnowej²³/ . V.A.Fokiejew²⁴ zebrał i przedstawił 50 zaproponowanych i określanych w literaturze radzieckiej funkcji bibliografii. Zarówno ich ilość, jak i różnorodność kryteriów ich wyodrębniania świadczy o bardzo szczegółowej analizie roli bibliografii przeprowadzonej przez autorów radzieckich.

Pomassl i Rost wyodrębniają trzy kryteria, od których zależy informacyjna wartość bibliografii: aspekt historyczno-kulturalny, propagandowy oraz organizacyjno-naukowy, co pośrednio można rozumieć jako próbę wydzielenia funkcji bibliografii²⁵.

R.Stokes mówi ogólnie o roli opisu i układu, czyli funkcjach metodyki bibliograficznej, oraz o niektórych funkcjach określonych rodzajów bibliografii, np. krytycznej, historycznej²⁶.

Krótki przegląd literatury przedmiotu wskazuje na największe i wieloaspektowe zainteresowanie problematyką społecznych funkcji bibliografii wśród teoretyków radzieckich. W literaturze polskiej /jak już wspomniałam/ niewiele można znaleźć przykładów określenia funkcji, częściej wskazuje się na różne zadania szczegółowe /z nowszych opracowań najobszerniejsze omówienie znajdujemy u A.Mendykowej²⁷/.

Bibliografia jest zjawiskiem historycznym /w całym, złożonym znaczeniu tego terminu/ i jako takie nie może być oczywiście rozpatrywana jako coś niezmiennego i stałego. Rozwój gospodarczy, zmiany stosunków społecznych, postęp nauki, rozwój kultury - to wszystko stawia przed bibliografią nowe zadania, decyduje o jej formach i metodach, o jej rozwoju²⁸. Stąd też trudno widzieć fun-

kcje bibliografii tylko w kontekście typów i form, czy tylko łączyć je z odbiorcą, lub tylko pojęciem, nie zawsze zresztą jednoznacznie rozumianym. I definicje, i typologie, i funkcje są kategoriami zmieniającymi się w czasie, w odpowiednich warunkach społeczno-politycznych. Stąd wypływają trudności w ukazaniu ich wzajemnych uwarunkowań i przedstawieniu całej złożoności zadań, które spełnia bibliografia.

Spojrzenie kompleksowe na bibliografię poprzez pryzmat definicji, różnorodnych typów, tego komu służy, w jakich warunkach powstała i istnieje - pozwala na wyodrębnienie i określenie następujących funkcji społecznych bibliografii: informacyjnej, historyczno-politycznej, naukowo-badawczej, dydaktyczno-wychowawczej, kulturotwórczej oraz instrumentalno-technicznej.

Funkcja informacyjna

Funkcja informacyjna jest jak gdyby nadrzędna w stosunku do pozostałych; jest charakterystyczna dla każdego typu bibliografii i każdego znaczenia terminu: bibliografia. Jej istnienie jest niezależne od warunków społeczno-politycznych, zmianom podlegają jedynie treści, które z sobą niesie i stopień ich rozwoju. Vrtel-Wierczyński uważał funkcję informacyjną za najważniejszą, pisząc m.in., że bibliografia informuje "o tym co się działo i dzieje w świecie piśmienniczym, o książkach dawnych i współczesnych, drukowanych i rękopiśmiennych - to jedno z najgłówniejszych, najważniejszych i najistotniejszych zadań bibliografii, to zarazem główny sens i cel jej bytu, istnienia, pozycji w świecie nauki, jej roli w kulturze i życiu społecznym"²⁹.

Zwiększanie się potrzeb informacyjnych współczesnych społeczeństw powoduje wzrost ogólnego znaczenia wydawnictw informacyjnych, w tym także bibliografii, przyczyniając się jednocześnie do kształtowania nowych jej typów i form. A.Sitarską wskazuje na oddziaływanie elementów kształtujących informację naukową na bibliografię³⁰. Przekształcanie się bibliografii w dokumentację czy naukę o informacji /jak sugeruje K.Migoń³¹/ w dużym stopniu wiąże się z jej podstawową funkcją - funkcją informacyjną i z rozszerzeniem się przedmiotu jej zainteresowań /książka-dokument/. Informacje dostarczane przez bibliografię sprowadzają się do poznania formy i coraz częściej treści dokumentu, a także

poznania ruchu wydawniczego³², istnienia piśmiennictwa w ogóle, czy związanego z określonym tematem itp.

Radzieccy teoretycy wnikliwie analizując zagadnienie stwierdzają, że bibliografia niesie ze sobą nie tylko wiadomości o treści i formie dokumentu, ale też o faktach i koncepcjach zawartych w bibliografowanych źródłach. Zapis bibliograficzny to nie tylko pochodne źródło informacji, ale również źródło wiedzy o rzeczywistym świecie, a funkcja poznania bezpośredniego, charakterystyczna dla dokumentów pierwotnych, zostaje niejako również przeniesiona na bibliografię /choć zgodnie z przeznaczeniem nie jest ona do pełnienia tej funkcji zobowiązana/³³.

Informacje o treści dokumentu przekazywane są poprzez różne formy opisu rzeczowego, występujące łącznie z opisem formalnym, np. symbole czy hasła klasyfikacji rzeczowych, adnotacje lub analizy³⁴. Obok przekazania zawartości treściowej bibliografie informują często o ujęciu i przeznaczeniu, i to zarówno w opisie bezpośrednim dokumentów, jak również poprzez odpowiednią selekcję i układ opisywanych materiałów - zgodne z późniejszym jej wykorzystaniem.

W dostarczaniu informacji o źródłach bibliografowanych można zauważyć dwie różne tendencje: jedna zmierza w kierunku dokładnej informacji o treści, nawet z możliwością ewentualnego zastąpienia konkretnego dokumentu, druga - w celu szybkiej i maksymalnie aktualnej informacji o dokumencie - rezygnuje z szerokiego opisu, podając tylko najistotniejsze elementy, pozwalające na identyfikację źródła³⁵.

Bibliografie opracowywane z myślą o konkretnym zapotrzebowaniu i często przy współpracy tych, którzy z nich później korzystają, mają z góry wyższą wartość informacyjną niż te, które powstały w izolacji od praktyki³⁶. Efektywność funkcji informacyjnej bibliografii może być również wyższa dzięki prawidłowemu "zrozumieniu społecznych konsekwencji modernizacji wielkich przedsięwzięć bibliograficznych. Niepełna jest dotychczas świadomość faktu, że sprawny, na bieżąco pracujący aparat informacji bibliograficznej pozwala nie tylko rozwiązać ważne zagadnienia procesu naukowo-badawczego, ale i zaspokaja potrzeby bibliograficzne"³⁷ użytkowników w ogóle.

Cały proces działań bibliograficznych objęty mechanizacją i automatyzacją określany jest jako "system przetwarzania danych bibliograficznych"³⁸. Funkcjonowanie systemów przetwarzania danych dostarcza bogatych efektów końcowych w postaci wieloaspektowej, pełnej i aktualnej informacji /na co wskazują doświadczenia wielu krajów/ i stwarza nowe możliwości dla współczesnej bibliografii. Procesy automatyzacji bibliografii pozwalają nie tylko usunąć problemy nie rozwiązane przez bibliografię tradycyjną "w sytuacji wzmożonej produkcji wydawniczej, zalewu informacji i potrzeb współczesnej nauki, ale tworzą produkty pochodne, usprawniające procesy informacji w formie spisów indeksowych, taśm magnetycznych, kart do katalogów centralnych itp"³⁹.

Idea międzynarodowej współpracy w zakresie informacji bibliograficznej rozwinęła się intensywnie od końca lat sześćdziesiątych. Wystarczy wspomnieć chociażby o międzynarodowym znormalizowanym opisie bibliograficznym /ISBD/ jako głównym narzędziu realizacji Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej⁴⁰, o licznych specjalistycznych, zautomatyzowanych systemach informacji źródłowej. Należy jednak zdawać sobie sprawę z ciągle niezbędnej ingerencji człowieka w procesie tworzenia informacji bibliograficznej mimo zwiększającego się zastosowania automatyzacji.

W kształtujących się jednolitych systemach informacyjnych bibliografii z pewnością zajmą właściwe sobie miejsce, niezależnie od tego, jak bardzo różnić się będą od form tradycyjnych, pozostanie bowiem zawsze idea - informacji o piśmiennictwie.

Funkcja historyczno-polityczna

Bibliografia utrwała dorobek myśli ludzkiej wyrażany i zawarty w różnych dokumentach. Notyfikuje istnienie dokumentów poprzez opisywanie ich cech /formalnych czy też treściowych/ umożliwiających ich identyfikację. Możliwości identyfikacji dokumentów powinny być niezależne od języka naturalnego /w tym kierunku zmierzają prace w skali międzynarodowej/ i tkwić w przyjętych ujednoczonych np. symbolach lub opisach, które mogą pomóc przekroczyć bariery językowe w identyfikowaniu poszczególnych dokumentów. Bibliografia może ujmować dorobek piśmienniczy za określony, zamknięty okres czasu, rejestrować na bieżąco lub zapowiadać ukazanie się różnych dokumentów.

Współczesne potrzeby międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznej decydują o tym, że dorobek twórczy różnych narodów staje się powszechną własnością ludzkości⁴¹. Jest więc bibliografia doskonałym środkiem zbliżenia międzynarodowego, współpracy w zakresie prowadzonych prac naukowo-badawczych, w zakresie upowszechniania oświaty i kultury. Wpływa na kształtowanie poglądów na temat roli kultury w świecie, poziomu rozwoju nauk oraz orientacji społeczno-politycznej poszczególnych narodów. Służy integracji osiągnięć naukowych ludzkości oraz ogólnemu postępowi cywilizacji i kultury. Na tę funkcję zwróciła uwagę m.in. H. Więckowska na otwarciu obrad Drugiej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów, mówiąc: "Bibliografia staje się jednym ze środków międzynarodowej współpracy intelektualnej. Pozwala przekraczać granice polityczne i bariery językowe, realizując na tym odcinku wielką ideę współżycia międzyludzkiego"⁴².

Bibliografia jako informator o dorobku piśmienniczym świata, narodu, regionu, instytucji, osoby, dziedziny nauki, techniki itp. spełnia w różnym stopniu funkcję historyczną i polityczną. Przejawia się ona szczególnie w bibliografiach narodowych i regionalnych. Wystarczy wspomnieć znaczenie "Bibliografii polskiej" K. Estreichera, wyrażającej - poprzez ukazanie dorobku polskiego piśmiennictwa - osiągnięcia polskiej myśli naukowej, polskiej kultury i przede wszystkim głęboki patriotyzm⁴³. Na polityczną funkcję bibliografii regionalnych zwrócił uwagę m.in. H. Baranowski w dyskusji na Drugiej Ogólnokrajowej Naradzie Bibliografów mówiąc o tendencyjnych i niepełnych opracowaniach bibliograficznych ukazujących się za granicą a dotyczących dorobku piśmiennictwa Ziemi Zachodnich i Północnych⁴⁴. "Polonica Zagraniczne" dają przede wszystkim obraz przenikania twórczości naszych autorów do piśmiennictwa zagranicznego oraz zainteresowania poza krajem problemami Polski.

Bibliografia może być też narzędziem walki społeczno-politycznej, zależnie od tego, w jakich warunkach społeczno-ekonomicznych funkcjonuje⁴⁵. Wykorzystanie bibliografii do celów propagandowych stwarza jednak pewną możliwość zafałszowania rzeczywistości, co byłoby przykładem posługiwania się metodą bibliograficzną w celach nienaukowych.

Dla międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznej - a więc wzrostu znaczenia jej funkcji politycznej - duże znaczenie ma współpraca w zakresie organizacji bibliografii i metod jej opracowywania, ujednoczanie zasad opisów dokumentów, unowocześnianie warsztatów bibliograficznych itp.

Funkcja naukowo-badawcza

Zadania bibliografii coraz bardziej wiążą się z planową organizacją nauki, powstają z jej konkretnego zapotrzebowania⁴⁶. Są niejako łącznikiem między coraz bardziej postępującą specjalizacją dziedzin i gałęzi nauk.

Bibliografia może się poszczycić wieloma pracami o trwałej wartości naukowej, tworząc jednocześnie podstawy dla rozwoju nauki. Współcześnie "bibliografia przestała być dziedziną uprawianą po amatorsku, lecz stała się wyspecjalizowaną dyscypliną humanistyczną, służącą swoimi wynikami wszystkim innym dyscyplinom"⁴⁷. Pomocniczą rolę bibliografii wobec innych nauk podkreślają m.in. A.Sitarska, H.Uniejewska, H.Hleb-Koszańska⁴⁸. Bibliografie, tworząc bazę źródłową, torują drogę badaniom naukowym. Szczególna rola przypada bibliografiom specjalnym, które "stanowiąc składową część konkretnej dyscypliny naukowej wnoszą do niej, wypracowaną przez ogólną teorię bibliografii, własną metodykę"⁴⁹. W systemie danej dyscypliny stanowi ona typ nauki pomocniczej i może być jednocześnie rozwijana w sposób twórczy głównie przez działalność w zakresie historii danej dziedziny, dając obraz historii piśmiennictwa.

Skrupulatnie i wszechstronnie opracowane bibliografie osobowe pozwalają na studia związane z życiem i działalnością osoby, której bibliografia dotyczy. Wykrywa ona nieraz nieznane teksty lub nowe wydania utworów już notyfikowanych, ustala właściwą kolejność wydań.

Bibliografie narodowe bieżące stanowią często podstawę statystyki wydawniczej⁵⁰. Badania statystyczne mogą wpływać na rozwój prac edytorskich oraz na badania naukometryczne i bibliometryczne, dotyczące strumieni dokumentów. Mogą stanowić podstawę do mierzenia dynamiki rozwoju różnych gałęzi nauki⁵¹.

Bibliografie retrospektywne stwarzają warunki do prac nad historią nauki. H.Uniejewska pisze: "Każdy historyk nauki musi oprzeć się na bibliografii i dokumentacji, każdy autor bibliografii retrospektywnej musi wniknąć w historię myśli naukowej, dla której tworzy dokumentację"⁵².

Interpretacja materiałów bibliograficznych pozwala natomiast na formułowanie wniosków określających stan rozwoju nauki, techniki i kultury. Łączy się to pośrednio z zakresaniem pól badawczych i planowaniem rozwoju poszczególnych dziedzin czy zagadnień nauki.

Rozwój metodyki i teorii bibliografii staje się przyczyną wzrostu poziomu prac bibliograficznych. Metoda opisu bibliograficznego najszerszej stosowana jest w naukach historycznych oraz historycznoliterackich. W zasadzie każda nauka opiera się na bibliografii.

Bardzo jednoznacznie precyzują wkład bibliografii do nauki i badań G.Pomassl i G.Rost: "niezależnie od tego, jak ocenia się poszczególne bibliografie, jak szeroko czy jak wąsko dana bibliografia została zakrojona - bibliografia jako całość stale, aktywnie i na nowo urzeczywistnia jedność nauk. Funkcja, którą ona wypełnia w interesie całości nauki jest z tego względu niezmiernie ważna"⁵³.

Funkcja dydaktyczno-wychowawcza

Powszechny dostęp do oświaty, rosnący wciąż pęd do nauki i wiedzy, zwłaszcza zaś szybko przebiegający rozwój nauki i techniki sprawiają, że człowiek korzysta z bibliografii jako klucza do zdobywania niezbędnych wiadomości. Bibliografia służy pomocą w kształceniu i doksztalcaniu, w rozwijaniu zainteresowań i samokształceniu⁵⁴. Pozwala często, poprzez ocenę publikacji i ukazanie ich wartości, kierować niejako czytelnictwem i wpływać pośrednio na kształtowanie się osobowości człowieka. To właśnie w trosce o nowy typ czytelnika opracowuje się bibliografie zalecające. Na szczególne zadania tych bibliografii zwróciła uwagę W.Rogozińska pisząc: "Dla bibliografii zalecającej ważne jest nie tylko to, jakiego typu dzieła są przez nią propagowane, jak są redagowane opisy i adnotacje, lecz zagadnieniem równie istot-

nym jest, jakiego czytelnika kształtuje, jakie mu wpaja wartości estetyczne, ideowe, jaki upowszechnia pogląd na świat"⁵⁵. Bibliografia stanowi więc jedną z możliwości propagowania literatury postępowej, wartościowej pod względem naukowym i ideowym.

Istnienie bibliografii narodowych, regionalnych wzbudza uczucia patriotyzmu i dumy narodowej z dorobku myśli naukowej i kultury swego kraju. Bibliografie pośredniczą w dostarczaniu określonego piśmiennictwa w ściśle określonym celu.

Bibliografia jako nauka czy metodyka spisów jest przedmiotem nauczania, czy to dodatkowym /szkoły - kształcenie ogólne/, czy też podstawowym /np. w kształceniu zawodowym bibliotekarzy/. Obok poznania jej historii i teorii, zwraca się szczególną uwagę na umiejętność sporządzania spisów bibliograficznych, znajomość podstawowych typów i posługiwanie się bibliografiami. Z uwagi na wciąż rosnącą ilość publikacji i konieczność korzystania z różnych źródeł informacji - ogromnego znaczenia nabiera ogólna orientacja w bibliografii, jako drogi dotarcia do odpowiednich, poszukiwanych dokumentów.

Funkcja kulturotwórcza

Bibliografia pełni funkcje kulturotwórcze, ponieważ opisuje przedmioty należące do kultury i informuje o nich. Rola bibliografii wiąże się więc ściśle z rolą i funkcją książki⁵⁶. Książka pełni w systemie kultury podwójną rolę: instrumentalną - jako narzędzie komunikacji społecznej - oraz autoteliczną - jako cel sam w sobie, jako dzieło sztuki. Wzrost znaczenia książki jako wytworu i narzędzia kultury, wzrost jej produkcji i rozwój czytelnictwa sprawiły, że coraz bardziej niezbędna była informacja o książkach. Bibliografie dotyczące szerokiego wachlarza tematów i zagadnień służą zaspokajaniu różnorodnych potrzeb czytelników. Są czynnikiem postępu, współuczestniczą w tworzeniu i rozwoju dorobku kultury narodowej i światowej. Bibliografia służy upowszechnianiu nauki i kultury w kraju i poza jego granicami.

"Bibliografią jest wykładnikiem produkcji książkowej, jest czynną, nieodzowną pomocą w jej rozprowadzaniu i rozpowszechnianiu, jest niezastąpionym pośrednikiem między książką a czytelnikiem, niezbędnym instrumentem wszelkiej pracy intelektualnej"⁵⁷.

Bibliografia jako jedna z nauk humanistycznych pozostawia dzieła o trwałej wartości kulturalnej⁵⁸.

Funkcja instrumentalno-techniczna

Bibliografia stanowi narzędzie pracy szczególnie w takich instytucjach, jak biblioteki, księgarnie, wydawnictwa. Jest też często narzędziem indywidualnej pracy umysłowej. Współdziała w udostępnianiu dokumentów, kieruje celowym doбором materiałów przy gromadzeniu zbiorów.

Bibliografie są niezbędne przy wielu czynnościach księgarskich. Ułatwiają poznanie całości produkcji wydawniczej i odpowiedni dobór asortymentu, zgodny z zadaniami księgarń.

Trudno wyobrazić sobie pracę ośrodków informacji bibliograficznej bez bibliografii jako podstawowego elementu sprawnie działającej informacji. Bibliografie stanowią pomoc w ustalaniu poprawności elementów opisu formalnego dokumentu. Obecnie jest to szczególnie ważne zadanie z uwagi na ujednoczenie opisu bibliograficznego i katalogowego oraz ujednoczenie opisu w skali międzynarodowej⁵⁹.

Niektóre typy bibliografii mogą stanowić punkt wyjścia dla opracowania innych np. ogólne narodowe dla specjalnych, bibliografie bibliografii dla bibliografii retrospektywnych itp. Bibliografie stanowią ponadto ważne narzędzie pracy edytora, ułatwiają wybór tekstów do redakcji, pozwalają ustalić kolejność wydań.

Opracowywanie bibliografii jest obecnie przeważnie objęte planami pracy poszczególnych instytucji np. placówek naukowych, bibliotek, ośrodków informacji i innych. Wiąże się to z potrzebami społecznymi i późniejszym efektywnym wykorzystaniem bibliografii jako narzędzia pracy. Umiejętność sporządzania spisów, opracowywanie układów i tworzenie nowych bibliografii wymaga znajomości techniki bibliografowania. Bibliografia staje się wtedy tworem własnej pracy i jako taka może stanowić nieodzowne narzędzie innej pracy np. naukowej, informacyjnej itd.⁶⁰

Wnioski

Różnorodność zadań bibliografii sprawia, że obecnie w każdym kraju dąży się do rozwiązania wielu problemów teoretycznych, metodycznych i organizacyjnych bibliografii, co w konsekwencji zapewniłoby wszechstronną i szybką informację o dokumentach. Współczesna bibliografia, aby nadażyć za potrzebami społecznymi, musi uwzględniać zmiany, jakie zachodzą w rozwoju i organizacji bibliotekarstwa i dostosować się do nowych przeobrażeń w funkcjonowaniu działalności w zakresie informacji bibliograficznej. Efektywność funkcjonowania bibliografii zależy będzie w dużym stopniu - z jednej strony od poziomu prac bibliograficznych, z drugiej natomiast od odpowiedniej popularyzacji bibliografii. Ponadto należy mieć na uwadze m.in. konkretne zapotrzebowanie społeczne na dane informacje, skoordynowanie prac bibliograficznych i przestrzeganie przez opracowujących jednolitych zasad metodyki bibliograficznej.

Rozwój naukowy i praktyczny bibliografii, doskonalenie warunków pracy bibliografów, gwarantuje w efekcie jej większy udział w rozwiązywaniu problemów współczesnej nauki, kultury i oświaty. Razem z tym rozwojem będzie się zmieniał zakres i zasięg funkcji bibliografii, "ale wartość dokumentalna wielu dzieł bibliografii jest trwała by nie powiedzieć niezniszczalna"⁶¹.

PRZYPISY

- ¹ "Pracom bibliograficznym przypadła w Polsce Ludowej ważna i wielostronna rola czynnika współdziałającego w rozwoju nauki, w podnoszeniu kultury, uświadomieniu politycznym, przygotowania fachowego mas pracujących w postępie gospodarki narodowej". Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 19 lutego 1956. Materiały. Warszawa 1956 s.5
- ² Por.np. Mała encyklopedia logiki. Wrocław 1970 s.60; Słownik języka polskiego T.1 A-K Warszawa 1978 s.619; W.Kopaliński: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Wyd.2 Warszawa 1968 s.264
- ³ E.K.Bespaliwa: Funkcii bibliotečnoj i bibliografičeskoj sistemy. "Naučnye i techničeskie biblioteki SSSR" 1984 nr 6 s.27,28

- 4 Tamże, s.30
- 5 Słownik terminologiczny informacji naukowej. Wrocław 1979 s.47
- 6 K.P.Čuprin: Socialnye funkcii bibliografii kak sistemy. "Sovetskaja bibliografija" 1983 nr 3 s.51
- 7 Por.m.in. Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Wrocław 1976 s.22; A.Mendykowa: Podstawy bibliografii. Warszawa 1981 s.9-12; Encyklopedia wiedzy o książce. Wrocław 1971 s.155; B.Eychlerowa: Termin bibliografia w radzieckiej normie "Bibliografija. Terminy i opredelenija". "Przegląd Biblioteczny" 1978 nr 3 s.302,308
- 8 Por.m.in. H.Hleb-Koszańska: Przedmiot i zadania bibliografii. W: Metodyka bibliograficzna. Warszawa 1963 s.21-22,24; T.Głowačka, A.Sitarska, M.Uklejska: Przegląd rozwoju nauk i klasyfikacji piśmiennictwa. Warszawa 1971 s.482-483; A.Sitarska: Nowe metody i techniki bibliografii. Warszawa 1971 s.67,70,112,124; S.Vrtel-Wierczyński: Teoria bibliografii w zarysie. Wrocław 1951 s.217-219; Encyklopedia wiedzy... op.cit. s.157; A.Mendykowa, op.cit. s.34-37; K.Zotowa: Struktura i optymalny model bieżącej bibliografii narodowej. "Studia o Książce" 1981 T.11 s.205-211
- 9 Por.m.in. J.Korpała: Przedmiot, problemy i zadania historii bibliografii polskiej, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.101-102,110-113; Encyklopedia współczesnego... op.cit. s.23
- 10 M.in. M.Burbianka: Wstęp do bibliografii. Wyd.4. Warszawa 1974 s.15-16; B.Rudecka: Metodyka. Warszawa 1969 s.38-40; B.Sordylowa: Informacja naukowa w Polsce. Problemy teoretyczne, źródła, organizacja. Wrocław 1987 s.86
- 11 Encyklopedia współczesnego... op.cit. s.23
- 12 B.Sordylowa, op.cit. s.86
- 13 Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania. Red. A.Jarosz i Z.Żmigrodzki. Warszawa 1984 s.10-11
- 14 A.Mendykowa, op.cit. s.33
- 15 K.Migoń: Nauka o książce wśród innych nauk społecznych. Wrocław 1976 s.96-99

- 16 K.Zotowa, op.cit. s.205
- 17 O.P.Koršunov: Problemy obščej teorii bibliografii. Moskva 1975 s.95-97
- 18 W latach 1976-1978 na łamach "Sovetskoj bibliografii" zaprezentowano poglądy 19 bibliografów w 10 artykułach, dotyczące pojęcia bibliografii, jej typów i funkcji. Inspiracją do dyskusji stała się książka O.P.Koršunova: Problemy obščej teorii bibliografii.
- 19 M.K.Archipov, A.V.Sokołow, D.Ja.Kogotkov: Poznanie suščnosti bibliografii - aktualnaja problema sovetskogo bibliografovedenija. "Sovetskaja bibliografija" 1978 nr 2 s.58-60
- 20 A.M.Bočever: O knige O.P.Koršunova. "Sovetskaja bibliografija" 1978 nr 2 s.72
- 21 Por.m.in. K.P.Čuprin, op.cit.; A.V.Sokolov: Socialnye funkcii bibliotečnej i bibliografičeskoj dejatel'nosti. "Naučnye i techničeskie biblioteki SSSR" 1984 nr 6 s.19-27; E.K.Bespalova, op.cit.
- 22 A.V.Sokolov, op.cit.
- 23 B.A.Smirnova: Dejatel'nost Gosudarstvennoj biblioteki SSSR im. V.I.Lenina v oblasti rekomendatel'noj bibliografii. Moskva 1964 /za E.K.Bespaliva, op.cit. s.28/
- 24 V.A.Fokeev: K voprosu o funkcionalnoj strukture bibliografii. Mińsk 1982 /za E.K.Bespaliva, op.cit. s.29/
- 25 G.Pomassl, G.Rost: Bibliografia w systemie informacji, W: A.Czekajewska-Jędrusik, A.Sitarska: Teoretyczne problemy bibliografii współczesnej. Wybór tekstów z literatury obcej. Warszawa 1977 s.70 oraz G.Rost: Die sachliche Zielstellung als konstruktiver Faktor für die Struktur eines bibliographischen Verzeichnisses. "Zentralblatt für Bibliothekswesen" 1984 nr 2 s.61
- 26 R.Stokes: The function of bibliography. Ed.2. Gower 1982
- 27 A.Mendykowa, op.cit.
- 28 Bibliografija. Obščij kurs. Red.M.A.Briskman i A.D.Eichengole. Moskva 1969 s.21

- 29 S.Vrtel-Wierczyński, op.cit. s.218
- 30 A.Sitarska, op.cit. s.67
- 31 K.Migoń, op.cit. s.99
- 32 Bieżącą informację o ruchu wydawniczym zapewniają głównie bibliografie księgarskie oraz bieżące bibliografie narodowe.
- 33 M.K.Archipov, D.Ja.Kogotkov, A.V.Sokolov, op.cit. s.58
- 34 "Bibliografie analityczne zawierające szczegółowe informacje o treści dokumentów, w niektórych przypadkach i dla określonych kategorii użytkowników mogą zastąpić bezpośredni kontakt z dokumentami opisywanymi w bibliografii" - T.Głowacka, A.Sitarska, M.Uklejska, op.cit. s.485
- 35 Druga tendencja prowadzi m.in. do powstania indeksów bibliograficznych i występowania ich w postaci samodzielnych wydawnictw bibliograficznych.
- 36 G.Pomassl, G.Rost, op.cit. s.83
- 37 A.Sitarska, op.cit. s.167
- 38 A.Mendykowa, op.cit. s.38
- 39 Tamże, s.39
- 40 Podstawowe informacje dotyczące tego zagadnienia omówione zostały w publikacji - M.Brykczyńska: Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna. Warszawa 1984
- 41 R.Cybulski: Stan i perspektywy rozwoju bibliografii w Polsce. Warszawa 1978 s.5 /Materiały z Trzeciej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów. Warszawa 5-7 czerwiec 1978/
- 42 Otwarcie narady /Przemówienie wstępne H.Więckowskiej/ W: Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja. Warszawa 1967 s.227
- 43 "Od marginesowych notatek bibliograficznych przeszedł Estreicher do świadomej systematycznej pracy nad bibliografią retrospektywną, ogarniającą całokształt polskiego piśmiennictwa. Poświęcił temu całe życie. Skłonił go do tego ucisk literatury polskiej w Galicji i pomiatanie nią przez Niemców. Bezpośrednim powodem do podjęcia pracy nad bibliografią polską XIX wie-

- ku były zestawienia systematyczne oficjalnego sprawozdawcy austriackiego Wurzbacha, który stale porównywał literaturę galicyjską, stanowiącą według niego pełne piśmiennictwo polskie, z literaturą innych krajów i tendencyjnie przedstawiał, w niekorzystnym świetle piśmiennictwo polskie. W odpowiedzi Wurzbachowi, dla celów doraźnych zostały ogłoszone w 1859-1860 materiały bibliograficzne do jednego dziesięciolecia /.../ Był to fragment zamierzonej bibliografii ogólnej piśmiennictwa współczesnego w Polsce". - M.Burbianka, op.cit. s.76-77
- 44 Dyskusja /wypowiedź H.Baranowskiego/ W: Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja. Warszawa 1967 s.240
- 45 M.K.Archipov, D.Ja.Kogotkov, A.V.Sokolov, op.cit. s.59
- 46 W przeciwieństwie do obecnego stanu rzeczy pierwsi bibliografowie, opracowując bibliografie, najczęściej kierowali się własnymi zainteresowaniami naukowymi. Ich prace stanowią olbrzymi wkład w rozwój bibliografii i są jednocześnie niezmiernie cennym źródłem dla historii nauki. - H.Hleb-Koszańska, op.cit. s.23
- 47 J.Korpała, op.cit. s.102
- 48 A.Sitarska, op.cit. s.4; H.Hleb-Koszańska, op.cit. s.24; H.Uniejewska: Uwagi na temat związków między historią nauki a bibliografią i dokumentacją, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.40
- 49 H.Uniejewska, op.cit. s.40
- 50 "...bibliografia rozumiana jako spis bibliograficzny jest dla statystyki jej pierwszym wstępnym etapem. Statystyk zajmujący się ruchem wydawniczym jest więc niejako zwolniony od zbierania i rejestracji materiału, bo robi to za niego bibliograf. Na pewno jednak takiego statystyka, poza gruntownymi wiadomościami z zakresu edytorstwa i nauki o książce w ogóle oraz dobrą orientacją w polityce wydawniczej, obowiązuje także znajomość problemów bibliografii, gdyż bez niej nie będzie umiał właściwie wykorzystać materiału". - M.Czarnowska: Statystyka wydawnictw a bibliografia, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.24

- 51 K.Zotova, op.cit. s.210-211
- 52 H.Uniejewska, op.cit. s.43
- 53 G.Pomassl, G.Rost, op.cit. s.71
- 54 H.Hleb-Koszańska, op.cit. s.24
- 55 W.Rogozińska: Bibliografia "w służbie czytającego ogółu".
Z dziejów bibliografii zalecającej w Polsce, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.127
- 56 K.Głombiowski: Książka w procesie komunikacji społecznej. Wrocław 1980 - omawia dosyć szeroko rolę i znaczenie książki jako wytworu i narzędzia w systemie kultury. Pisze m.in.: "Książka, która przekazuje teksty piśmiennicze, sama jest tekstem kultury, wyrażając samą siebie poprzez pewien poziom kultury wytwarzania, system obiegu i sposób użytkowania"./s.161/
- 57 S.Vrtel-Wierczyński, op.cit. s.217
- 58 "W zespole nauk humanistycznych bibliografia zajmuje szczególną pozycję choćby dlatego, że szczyli się dawnymi tradycjami zarówno w dziejach kultury ogólnoludzkiej jak też i kultury polskiej". - J.Korpała, op.cit. s.101
- 59 PN-82/N-01152.00 Opis bibliograficzny. Postanowienia ogólne, oraz dalsze arkusze, np. 01 dotyczący opisu bibliograficznego książek. Norma ta - obowiązująca od 1 stycznia 1984 roku - przyjęła zasady międzynarodowego znormalizowanego opisu bibliograficznego - ISBD, opracowanego pod auspicjami IFLA.
- 60 Należy zwrócić uwagę na fakt, że coraz mniej jest prac wykonanych przez jednostki, a więcej powstaje jako efekt prac całych zespołów ludzi.
- 61 J.Korpała, op.cit. s.113

LITERATURA

1. Archipov M.K., Kogotkov D.Ja., Sokolov A.V.: Poznanie suščnosti bibliografii - aktualnaja problema sovetskogo bibliografovedenija. "Sovetskaja bibliografija" 1978 nr 2 s.53-67
2. Baranowski H.: /Wypowiedź w dyskusji/ W: Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 20 VI 1966. Warszawa 1967. s.240

3. Bepaliva E.K.: Funkcii bibliotečnoj i bibliografičeskoj sistem. "Naučnyje i techničeskije biblioteki SSSR" 1984 nr 6 s.27-38
4. Bibliografija. Obščij kurs. Red. M.A.Briskman i A.D.Eichen-golc. Moskva 1969
5. Bočever A.M.: O knige O.P.Koršunova. "Sovetskaja bibliografija" 1978 nr 2 s.66-77
6. Brykczyńska M.: Uniwersalna Rejestracja Bibliograficzna. Warszawa 1984
7. Burbianka M.: Wstęp do bibliografii. Wyd.4. Warszawa 1974
8. Cybulski R.: Stan i perspektywy rozwoju bibliografii w Polsce. Warszawa 1978 /Materiały z Trzeciej Ogólnopolskiej Narady Bibliografów, Warszawa 5-7 czerwiec 1978/
9. Czarnowska M.: Statystyka wydawnictw a bibliografia, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.23-36
10. Čuprin K.P.: Socjalnye funkcii bibliografii kak sistemy. "Sovetskaja bibliografija" 1983 nr 3 s.47-55
11. Encyklopedia wiedzy o książce. Red.A.Birkenmajer, B.Kocowski, J.Trzynadłowski. Wrocław 1971
12. Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Red. K.Głombiowski, B.Świderski, H.Więckowska. Wrocław 1976
13. Eychlerowa B.:Termin bibliografia w radzieckiej normie "Bibliografia. Termin i opredelenija". "Przegląd Biblioteczny" 1978 nr 3 s.301-311
14. Głombiowski K.: Książka w procesie komunikacji społecznej. Wrocław 1980
15. Głowacka T., Sitarska A., Uklejska M.: Przegląd rozwoju nauk i klasyfikacji piśmiennictwa. Warszawa 1971
16. Hleb-Koszańska H.: Przedmiot i zadania bibliografii, W: Metodyka bibliograficzna. Warszawa 1963 s.10-25
17. Kopaliński W.: Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. Wyd.2. Warszawa 1968
18. Korpała J.: Przedmiot, problemy i zadania historii bibliografii polskiej, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.101-114
19. Koršunov O.P.: Problemy obščej teorii bibliografii. Moskva 1975
20. Mała encyklopedia logiki. Konsult.nauk. T.Kotarbiński. Wrocław 1970

21. Mendykowa A.: Podstawy bibliografii. Warszawa 1981
22. Migoń K.: Nauka o książce wśród innych nauk społecznych. Wrocław 1976
23. Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 19 lutego 1956. Materiały. Warszawa 1986
24. Pomassl G., Rost G.: Bibliografia w systemie informacji, W: Czekańska-Jędrusik A., Sitarska A.: Teoretyczne problemy bibliografii współczesnej. Warszawa 1977 s.65-84
25. Rodzaje bibliografii. Metodyka i technika ich opracowania. Red. A.Jarosz i Z.Żmigrodzki. Warszawa 1984
26. Rogozińska W.: Bibliografia "w służbie czytającego ogółu". Z dziejów bibliografii zalecającej w Polsce, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.115-131
27. Rost G.: Die sachliche Zielstellung als konstruktiver Faktor für die Struktur eines bibliographischen Verzeichnisses. "Zentralblatt für Bibliothekswesen" 1984 nr 2 s.58-65
28. Rudecka B.: Bibliografia Cz.1: Metodyka. Warszawa 1969
29. Sitarska A.: Nowe metody i techniki bibliografii. Warszawa 1971
30. Słownik języka polskiego. Red.M.Szymczak. T.1 Warszawa 1978
31. Słownik terminologiczny informacji naukowej. Red.nauk. M.Dembowska. Wrocław 1979
32. Sokolov A.V.: Socialnye funkcii bibliotečnoj i bibliografičeskoj de'jatelnosti. "Naučnye i techničeskie biblioteki SSSR" 1984 nr 6 s.19-27
33. Sordylowa B.: Informacja naukowa w Polsce. Problemy teoretyczne, źródła, organizacja. Wrocław 1987
34. Stokes R.: The function of bibliography. Ed.2. Gower 1982
35. Uniejewska H.: Uwagi na temat związków między historią nauki a bibliografią i dokumentacją, W: Z problemów bibliografii. Warszawa 1970 s.37-44
36. Vrtel-Wierczyński S.: Teoria bibliografii w zarysie. Wrocław 1951
37. Więckowska H.: Otwarcie narady /przemówienie wstępne/, W: Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 20 VI 1966. Referaty i dyskusja. Warszawa 1967 s.224-227
38. Zotowa K.: Struktura i optymalny model bieżącej bibliografii narodowej. "Studia o Książce" 1981 T.11 s.199-224